

УДК 34 : 65.012.8 (477)

Владислав Теремецький,*д-р юрид. наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОХОРОНИ БАЗИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена актуальним проблемам визначення правової охорони бази даних у рамках європейського та вітчизняного законодавства.

Ключові слова: база даних, база персональних даних, персональні дані, об'єкт.

У сучасному суспільстві бази персональних даних (далі – БПД) широко використовуються як в управлінській діяльності, цивільних, трудових правовідносинах, так і для активного спілкування: база даних (далі – БД) клієнтів, персоналу, платників прибуткового податку, мережеві, глобальні ресурси, що містять відомості про персональні дані («Однокласники», «Мой мир», «ВКонтакте»). Становлення цього об'єкта правовідносин зумовлено становленням інформаційного суспільства, що характеризується бурхливим розвитком космонавтики, ядерної енергетики та робототехніки, сучасним технологічним забезпеченням, заснованим на комп'ютеризованих засобах праці й інформаційних технологіях, і вимагає якісно нового середовища – сукупності електронних обчислювальних машин (далі – ЕОМ), систем комп'ютерних комунікацій, БД, а також програмних комплексів і лінгвістичної однозначності [1, с. 82–83]. Новітні технології формують також технічні засоби захисту персональних даних особи. Особливу роль у цьому відіграють БПД, які виконують функції по збереженню інформації про особу.

В юридичній науці проблеми правової охорони БД розглядалися у працях Г. Андрощука, Е. Гаврилова, В. Дозорцева, В. Дроб'язко, О. Залесова, В. Корнєєва, С. Литвина, І. Малиновської, О. Сергєєва, А. Сичова, С. Сударикова, В. Черячукіна, Р. Шишки, Н. Яркіної й інших учених. Згадані й інші вчені зробили значний внесок у розвиток науки цивільного права, однак окремого дослідження, присвяченого охороні БПД, не проводилося. Невивченим залишається також питання визначення БПД як об'єкта цивільного права. В результаті місце БПД у системі об'єктів інтелектуальної власності, як і правовий статус суб'єктів

прав на зазначений об'єкт, не встановлено. Це свідчить про необхідність наукового вивчення правової охорони БПД.

Метою цієї статті є визначення базових характеристик правової охорони БПД як різновиду бази даних за законодавством України.

Термін «база персональних даних» у вітчизняне законодавство введений у 2010 р. Законом України «Про захист персональних даних». Цей Закон приймався з метою врегулювання правовідносин та імплементації в українське законодавство основних принципів Директиви Європейського Парламенту та Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС. Україна ратифікувала базові європейські стандарти у сфері захисту персональних даних, зокрема Конвенцію Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 р. [2] та Додатковим протоколом до неї щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних [3]. Отже, як на європейському, так і вітчизняному рівні встановлена правова регламентація обробки персональних даних (далі – ПД) у систематизований об'єкт зберігання.

Термін «база персональних даних» в законодавстві України став додатковою гарантією охорони ПД, оскільки невизначеність цього об'єкта та правового статусу власника БПД надавала можливість передавати її контрагентам без згоди особи, якій належать персональні дані, зокрема від банку до банку на підставі угоди про передачу бази клієнтів або колекторам. Але на теоретичному рівні вве-

дення у вітчизняне законодавство правової категорії «база персональних даних» стало підставою для відкриття дискусії в юридичній науці про місце цього об'єкта в системі об'єктів цивільних прав. Слід зазначити, що БПД розглядають як різновид бази даних.

Для визначення бази персональних даних як об'єкта інтелектуальної власності звернімося до аналізу більш широкої категорії «база даних» із метою виведення з неї поняття БПД у рамках інституту інтелектуальної власності. У положеннях ст. 2 Директиви Європейського парламенту та Ради Європи «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» йдеться про матеріальний носій персональних даних – картотеку персональних даних. Картотека – це будь-який структурований масив персональних даних, доступний за певними критеріями, незалежно від того, чи є такий масив централізованим, децентралізованим або розділеним за функціональним або географічним принципом. Отже, картотека, як і база даних, – це структурований масив даних, який може бути розташований і впорядкований залежно від обсягу даних.

Основним європейським актом, що закріплює термін БД, є Директива Європейського Парламенту та Ради Європи «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996 р. № 96/9/ЄС. Ця Директива стала частиною програми створення внутрішнього європейського ринку з метою подолання невизначеності щодо охорони баз даних у деяких державах-членах і зняття розбіжностей у ступені охорони баз даних. Вона надала авторсько-правову охорону БД, які є результатом інтелектуальної творчості, а також спеціальну охорону баз даних, в яких відсутні елементи творчості, але в які вкладені значні фінансові чи інші інвестиції. Стаття 1 (2) Директиви 96/9/ЄС визначила базу даних як збори незалежних творів, даних або інших матеріалів, що систематично або методично впорядковані та доступні індивідуально за допомогою електронних й інших засобів. Це зібрання даних може містити персональні дані про особу у формі картотек або в електронному вигляді.

У законодавстві Республіки Польща правова охорона баз даних встановлена в окремому Законі «Про захист баз даних» [4]. Згідно із ст. 2 цього Закону бази даних – це збірка даних або інші матеріали й елементи, розташовані систематично або методично, індивідуально доступні за допомогою інших засобів, включаючи електронні, для яких потрібні значні якісні та (або) кількісні інвестиції, зокрема для виробництва, перегляду й оновлення їх змісту. Польський законодавець у термінологічному визначенні БД при-

пускає, що база даних може бути створена у результаті як творчої праці, так і вкладення в неї якісних і (або) кількісних інвестицій, для неї властиві перегляд і оновлення змісту. Матеріали БД повинні бути доступні індивідуально та за допомогою електронних засобів. Ці ознаки БД цілком можна застосовувати до бази персональних даних, визначення якої закріплено в українському законодавстві. Заслугує на увагу те, що в Законі Польщі «Про захист персональних даних» відсутнє визначення БПД. У цьому Законі закріплено термін «система зберігання даних» (ст. 7) – як будь-яка структурована сукупність персональних даних, доступна відповідно до певних критеріїв (централізована, децентралізована або розподілена на функціональні компоненти). Отже, у Польщі не визначено поняття «база персональних даних».

У Литовській Республіці на відміну від Польщі інша правова позиція з приводу правового механізму охорони баз даних. У цій країні правова регламентація зазначеного об'єкта передбачена в авторському законодавстві. Згідно із п. 7 ст. 2 Закону Литовської Республіки «Про авторські права і суміжні права» [5] БД розуміють як збірник даних або інших матеріалів, систематизованих або методично оформлених, які можна використовувати в індивідуальному порядку за допомогою електронного або іншого засобу, за винятком комп'ютерних програм, що застосовуються для створення цих баз даних і управління ними. З наведеного визначення випливає, що в Литовській Республіці база даних розглядається за критеріями систематизації й об'єктивної форми, тобто БД можна класифікувати на електронні чи інші. Окремого визначення «база персональних даних» в Литовській Республіці не встановлено. У цій країні діє Закон «Про правовий захист особистих даних», у ст. 1 якого закріплено, що він регламентує відносини, які виникають при веденні особистих даних автоматичним способом, а також при неавтоматичному способі систематизування реєстрів із особистими даними: списків, картотек, справ, зводів тощо. Аналіз цієї правової норми свідчить, що в Литовській Республіці не встановлено єдиного об'єкта зберігання персональних даних, а лише передбачені способи введення персональних даних. Вважаємо, що така позиція не відображає існуючий стан правовідносин, пов'язаних із обробкою та зберіганням персональних даних, оскільки вони виникають щодо окремого об'єкта – носія інформації про персональні дані. Відсутність закріплення зазначеного об'єкта в законодавстві створює проблеми з правовою регламентацією правовідносин, які виникають щодо матеріального носія персональних даних.

Вітчизняний законодавець обрав власний шлях встановлення правової категорії «база персональних даних». Згідно із ст. 1 Закону України «Про захист персональних даних» БПД – це іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних. З цього визначення випливає, що БПД – це система організації даних про осіб, які внесені до бази даних. База персональних даних оновлюється шляхом включення в неї нових даних. Вона є лише механізмом фіксації юридичних фактів, оскільки формується механічним шляхом, формуючи персональні дані у міру їх обробки або в алфавітному порядку. Отже, для БПД властива новизна інформації, яка в ній міститься. Заслугує на увагу те, що при обробці персональних даних у структурі БД не потрібно ніяких творчих пошуків, інтелектуальних розумових зусиль. Найчастіше для цього застосовуються вже створені комп'ютерні програми, що полегшують фіксування такого матеріалу та забезпечують його збереження, а також швидкий пошук усередині бази. Ці програми є окремим самостійним об'єктом правової охорони, юридично не пов'язаним із процесом створення БД, тобто в юридичній конструкції правової охорони БПД виявляється взаємозв'язок двох незалежних об'єктів інтелектуальної власності. Отже, БПД є новою систематизацією персональних даних, яка існує в об'єктивній формі та може розглядатися як складний об'єкт інтелектуальної власності, зокрема як неоригінальна база даних, оскільки це збірка фактичних даних для практичного застосування, що не має ознак самостійного, творчого характеру і не може бути пов'язана з творчою роботою окремої людини. Слід зазначити, що для неоригінальної бази даних характерні такі властивості:

- це збірка-довідник (каталог), тобто видання практичного призначення з коротким викладом відомостей у систематичній формі, розраховане на вибіркове читання та легкість у використанні;

- цей об'єкт не має ознак творчої праці, адже процес створення каталогів в основному автоматизований і здійснюється за допомогою комп'ютера;

- у створенні неоригінальних баз даних бере участь колектив людей, який здійснює управління автоматизованою системою, що

має на меті створити певну БД. Тому в цьому процесі відсутні ознаки самостійної праці окремої людини;

- цей об'єкт може постійно оновлюватися, тобто зміст, методи розташування інформації у БД можуть постійно змінюватися за допомогою автоматизованої програми;

- не можна визначити автора БД, оскільки суб'єктом створення неоригінальної бази даних може бути як людина, так і комп'ютер.

Для захисту змісту нетворчих баз, що має цінність з точки зору витрачених ресурсів, європейська практика запропонувала такий механізм охорони, як режим «*sui generis*».

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що БПД є різновидом бази даних і відноситься до неоригінальних баз даних. У зв'язку з цим БПД можна розглядати в широкому (будь-яка база даних, що містить персональні дані) та вузькому (збірка персональних даних з метою формування локальної бази персональних даних) розумінні.

Перспективним у подальшому є наукове розроблення питань, пов'язаних із аналізом процедури й етапів створення БПД, адже при створенні нескладних БД деякі з етапів можуть бути відсутніми і, навпаки, якщо створюється складна, розгалужена БД, можлива поява проміжних дій (етапів).

Список використаних джерел

1. Зацеркляний М. М., Мельников О. Ф., Струков В. М. Основи комп'ютерних технологій для економістів. – К., 2006. – 672 с.
2. Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28.01.1981 р. (ратифікована 06.07.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
3. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних від 08.11.2001 р. (ратифікований 06.07.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_363.
4. Закон Республіки Польща «Про захист баз даних» від 27.07.2001 р. № 128 // Законодавчий вісник. – 2001. – № 128, пункт +1402.
5. Закон Литовської Республіки «Про авторські права і суміжні права» від 01.01.2004 р. // Право и СМИ Центральной Азии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medialawca.org/document/-6733>.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2015 р.

The article is devoted to the urgent issues of definition of legal protection of the database. This issue is considered within the European and Ukrainian legislation.

Статья посвящена актуальным проблемам определения правовой охраны базы данных в рамках европейского и отечественного законодательства.

